

Kuinka moni jaksaa muistaa?

Marja Tuominen

Kotoa on jouduttu lähtemään sodan pakottamana kohti tuntematonta. Ympärillä puhutaan vierasta kieltä, tavat ovat outoja, ruokakin maistuu oudolta. Parakkeihin, kouluille ja toisten nurkkiin on majoitettu isoja perheitä, tuttuja ja vieraita. On pakko nukkua, syödä ja jakaa arki sellaistenkin kanssa, joita mieluummin välttelisi.

Tulee kahnausta ja riitaa. Turhauttaa, kun ei voi tehdä työtä. Osa paikallisesta väestöstä katsoo pahasti, pitää tunkeilijoina, toisen luokan ihmisinä. Jos omalle kotiseudulle joskus vielä pääsee palaamaan, on koti todennäköisesti tuhottu ja aivan kaikki aloitettava alusta. Monet tietävät jo nyt, että paluuta ei ole. Jos tänne joutuu jäämään, mistä sitten uusi koti, työ ja elinkeino?

Miten kauan siitä on, kun Karjalan, Petsamon, Sallan ja Kuusamon siirtolaiset ja Lapin sodan evakot kokivat näin, eri puolille Suomea ja Pohjois-Ruotsiin sijoitettuina? Heitä oli yli puoli miljoonaa, he olivat etnisesti ja kulttuurisesti monenkirjavia joukko. Heitä elää vielä paljon keskuudessamme. Monet muistavat, toiset haluavat vain unohtaa – varsinkin nyt, kun olemme sotaa pakoon lähteneitä vastaanottava osapuoli.

Luovutetun Karjalan ortodoksien kohtaamaa vastaanottoa tutkinut Heli Kananen on piirtänyt yhtäläisyysmerkin näiden evakkojen ja tämän päivän pakolaisten välille. Monet yhtäläisyydet näyttävät ilmeisiltä myös, kun tarkastelemme luovutetun Petsamon monietnisen ja -kulttuurisen kantäväestön evakko- ja siirtolaisajan kokemuksia Pohjanmaalla ja Etelä-Lapissa tai Lapin sodan evakkojen kokemuksia Pohjois-Ruotsissa ja Pohjanmaalla.

Sanat evakko ja siirtolainen on suomalaisessa historiapuheessa totuttu liittämään karjalaisiin. Käsitepari ”talvi- ja jatkosota” siirtää Lapin sodan sekä petsamolaisväestön ja muiden luovutettujen pohjoisten alueiden sodan ja jälleenrakennusajan kokemukset kansallisen muistimme marginaaliin. Tämän teemanumeron artikkeleiden ja katsausten kirjoittajat nostavat esiin tämän usein sivuutetun kokemustodellisuuden. He kaikki kuuluvat Lapin yliopistossa käynnissä olevan, Lapin henkistä ja materiaalista jälleenrakennusta Suomen Akatemian rahoituksella tutkivan FEENIKS-hankkeen ydinryhmään tai tutkijaverkostoon.

Tuhotussa Lapissa koettu ylisukupolvinen kulttuurinen trauma, kulttuurin elämänviivan katkeaminen ja sen uudelleen ehyeksi piirtäminen, oli pintatasoan paljon syvempi yksilöllinen ja yhteisöllinen mentaalinen prosessi – niin kuin se aina on vastaavissa tilanteissa. Siihen liittyi sellaisia kulttuurin syväkanteista kumpuavia ristiriitoja ja jännitteitä, jotka olivat jälleenrakennuksesta vastanneiden virkamiesten, organisaatioiden ja poliittisen eliitin ymmärryksen ja puuttumismahdollisuuksien ulottumattomissa.

Niin tuhotuille kotiseuduilleen palanneet kuin sen lopullisesti menettäneet joutuivat ja joutuvat nytkin materiaallisen jälleenrakennuksen ohella jälleenrakentamaan oman menneisyys- ja ympäristösuhteensa – luottamuksensa ”sittenkin hyvään maailmaan” ja elämäntunteen jatkuvuuteen.